

IK
ZIE
BERGEN
WEER ALS
BERGEN

MARLIES DE MUNCK

KARL BRABANTS

Op een vrijdagnamiddag in september zag ik de reeks voor het eerst op papier. Mijn oog bleef hangen bij een foto van een berg. Wat een massa. De onverzettelijkheid van een gigant gevat in een beeld. Een échte berg. Ik bleef kijken. Gaandeweg zag ik in al die rotsige vastheid de opeenstapeling van de tijd, gegraveerd in de bergflank. Mijn ogen volgden de lijnen van het samengedrukte gesteente. Ik zag het verhaal van miljoenen jaren stuwning en erosie. Gestolde uren en minuten en seconden. Aan deze berg kwam geen einde. Nog steeds was hij bezig berg te worden. En zo verscheen voor mijn ogen de paradox van de berg. Ultieme verstillings en onstuitbare verandering tegelijk. Wat een foto.

Het doet me denken aan het beroemde aforisme van zenmeester Ch'ing-yuan Wei-hsin:

Voordat ik dertig jaar Zen had gestudeerd, zag ik bergen als bergen, en waters als waters. Toen ik tot dieper inzicht kwam, bereikte ik het punt waar ik zag dat bergen geen bergen zijn, en waters geen waters. Maar nu ik tot de ware kern ben gekomen heb ik rust. Want ik zie bergen weer als bergen, en waters weer als waters.

Zo ongeveer verging het mij met die foto, hoewel de transformatie zich sneller voltrok. Het was een subtiel spel van betovering, onttovering, en herbetovering. De drie stadia van het aforisme zijn als een spirituele choreografie. Ze beschrijven de bewegingen van de geest die tot verlichting komt. In het laatste stadium is de bewering ‘ik zie bergen als bergen’ niet langer een tautologie. Er is een verschil in de bergen gekropen dat de ervaring rijker maakt. Ergens in het proces is er iets van betekenis gewonnen. Maar wat voor betekenis is dat? Wat toonde deze foto me dat ik voorheen niet zag?

In een bijna letterlijke zin bood de foto me inzicht. Ik kon *in* de berg kijken, dankzij de blote flank. Dat leverde een curieus zicht op, zodat ik naderbij wilde komen. De tijd en aandacht die het beeld van me lospeuterde maakten dat ik het zoeken naar begrip staakte, om alles rustig in me op te nemen. Mijn blik werd aangezogen als door een icoon. In het gesteente verschenen grijze kathedralen. Gaandeweg kantelde de actie om: niet langer van oog naar berg, maar nu van berg naar ogen. Pas dan kon de kolos zijn ware gelaat tonen en kreeg ik de berg echt te zien. Ik beeld me in dat het ook de fotograaf zo is vergaan, toen hij die berg voor het eerst in het oog kreeg.

Zo'n ervaring kan je natuurlijk niet in woorden vatten. Het komt erop neer dat ik plots de berg opnieuw *als een berg zag*. Dat inzicht was geen eindpunt: geen *clue* van mijn kijkwerk en al evenmin een intellectuele conclusie. Je zou het een intuïtie kunnen noemen, of zelfs een evidentie, waarbij de wereld even oplicht en bevestigt

dat alles met elkaar resoneert. Dat levert geen kennis op maar herkenning. Iets dat ik al kende, ken ik opnieuw, en daardoor beter. Die cirkelvorm zit ook vervat in de transformatie van de zenmeester.

ZEN

Veel kunstenaars en denkers vonden inspiratie in het zenboeddhisme. Ze raakten doordrongen van de gedachte dat kunst de dingen kan tonen in hun eigenheid. De bevrijding bestond er grotendeels in om de vergankelijkheid toe te laten. Artistieke bewegingen als Fluxus benadrukten het vluchtige, stromende karakter van hun werk. Ze twijfelden eraan of ze het zelfs wel 'kunst' wilden noemen. Het ging hen om het hier en nu, niet om het onthullen van een of andere verborgen, tijdloze essentie. Zo zocht John Cage naar manieren om geluiden zichzelf te laten zijn, in plaats van vehikels voor gevoelens of zelfvervaardigde theorieën. Dat betekende voor hem niet het opgeven van muziek, maar wel een verruiming van wat je als muziek kan horen. "Nothing was lost when everything was given away," schreef hij. "In fact, everything is gained."

Van het zenboeddhisme leerden deze kunstenaars dat het draait om de manier waarop je kijkt en luistert, en bereid bent om zelfs de meest onbeduidende voorwerpen of verschijnselen te laten delen in je aandacht. Ook pure kleuren en klanken, lawaai, alledaagsheid,

en zelfs stilte horen daarbij. Die elementen zijn vol van betekenis, maar hun betekenis moet je op een andere manier ontwaren. Je kan het een horizontale manier van luisteren en kijken noemen. Je zoekt geen verklaring in de hoogte, bij god, in de hemel of het sublieme, en ook al niet in de diepe putten van de geschiedenis. Je omarmt een radicaal immanente, veranderlijke wereld en vindt zin en betekenis in het hier en nu.

Zo'n horizontale blik kan bevrijdend zijn. Door je ogen rust te gunnen ga je beseffen hoeveel je eigenlijk al ziet. Ook voor je oren is dat zo. Net door te stoppen met zoeken naar de betekenis van wat je hoort, kan je horen wat je hoort. De korrel in de stem van wie spreekt, bijvoorbeeld. Je zou de gedachte van de zenmeester dan ook kunnen begrijpen als een artistiek statement. Ze vraagt je om aandacht te schenken aan hoe iets klinkt of hoe iets eruitziet, en dat gaat dieper dan enkel maar je ogen of oren laten strelen. De bedoeling van de transformatie is niet zomaar om een aangenaam effect te creëren voor jezelf, maar om de wereld te zien op een onbevangen manier.

SCHEERMES

Toch voel ik dat het horizontale kijken alleen mijn vraag over de bergen niet helemaal beantwoordt. Wat de foto me toonde was niet louter het resultaat van mijn eigen getransformeerde blik.

